

İSMET ÖZEL ŞİİRLERİNDE BASKI VE OTORİTE DÜZENİNE YÖNELİK BAŞKALDIRI

Sevda GEÇEN¹

Özet

Sözcük olarak “karşı gelme, boyun eğmeme, ayaklanma, isyan” anlamlarına gelen başkaldırı, İbrani ve Yunan tarihlerine göre koca bir insanlık tarihinin başlangıcını oluşturur. Tarih boyunca hemen her dönemde vuku bulmuş olan başkaldırı, devrim niteliğinde değişimlerin başlangıcı olmuştur. Temelinde haklı olma ve adalet duygusunun yattığı başkaldırının, çoğu kez sınırlandırılmaya, baskı ve otoriteye karşı ortaya çıkması durumu söz konusudur. Siyasi ve ideolojik bağnazlıkla ortaya çıkan, toplumlar üzerinde tek ve temel güç olmak isteyen düzen öncülerinden uygulanan baskı, otorite ve sınırlandırmalar ise özgürlüğün tohumunu içinde taşıyan birey için kabul edilmezdir.

Küçüklüğünden bu yana anti-otoriter bir tavra sahip olan Özel, “kadirşinas itaatsiz” kişiliğiyle dimdik bir yaşam sürmeyi arzular. Bu arzusunun önüne çıkan her türlü baskı, zorlama ve sınırlandırmalara ise başkaldırır. 60’lı yılların baskı dönemlerine şahit olan Özel, bu dönemlerde yoğun ruhi çatışmalar yaşar. Bir tarafta iç dünyasında haksızlığa, boyun eğmeye, adaletsizliğe, eşitsizliğe karşı koyan ateşin bir karakter; diğer tarafta dış dünyada bireyleri baskı altına alan, sınırlayan ve susturan bir anlayış. Sıkıyönetimin uygulanması, toplum üzerindeki baskının artması, yasaklar döneminin yaşanıyor olması; tüm bunlarla birlikte şairin kendi değerleriyle sistemin işleyişi arasındaki uçurum, onu, iç dünyasıyla dış dünya arasındaki çatışmanın trajedisine, dolayısıyla şiire yöneltir. Onun şiirlerinde, baskı ve otorite dönemlerine karşı duyulan öfkenin başkaldırı olarak dışa yansımaları görürüz. Çalışmamızda İsmet Özel şiirlerinde baskı, otorite ve sınırlandırma dönemlerine yönelik başkaldırı unsurları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İsmet Özel, şiir, kendilik değerleri, baskı ve otorite, sınırlandırılma

¹ Bitlis Eren Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, svd_gcn@hotmail.com

REBELLION ELEMENTS IN İSMET ÖZEL'S POETRY/ REBELLION AGAINST AN OPPRESSIVE AND AUTHORITARIAN SYSTEM

Abstract

According to Hebrew and Greek histories, rebellion -meaning “non-compliance, objection, uprising and rioting”- forms commencement of the colossal history of humanity. Taking place in almost every period during history, rebellion has been the starting point of revolutionary changes. Rebellion, at the basis of which lies the sense of rightfulness and justice, usually develops as a reaction against limitations, oppression and authority. Oppression, authority and limitations, arising from political and ideological bigotry and performed by the pioneers of the system who want to be the sole and master power in societies, are strictly unacceptable for an individual with an independent soul.

Özel, having been an anti-authoritarian since his childhood, wishes to live an honourable life with his "appreciative disobedient" character. He revolts against all the pressures, enforcements and limitations against this will. Experiencing the oppressive periods of the 1960's, Özel goes through a deep mental conflict situation during this time. On the one hand stands his rebellious character resisting against unfairness, compliance, injustice and inequity, on the other hand there is the suppressing, limiting and quietening environment. Along with the gulf between his own values and the functioning of the system, the martial law, increasing oppression in society and the restrictions of his period directs him to the tragedy of conflict between his inner world and the world outside, and consequently to poetry. In his poetry, we observe and feel the reflection of rage against pressure and authority in the form of rebellion. The subject of our study is the research of the rebellion element against an oppressive and authoritarian system in İsmet Özel's poetry.

Key Words: İsmet Özel, self-worth, oppression and authority, limitation

1. Başkaldırı

Sözcük olarak “karşı gelme, boyun eğmeme, ayaklanma, isyan” anlamlarına gelen başkaldırı, İbrani ve Yunan tarihlerine göre koca bir insanlık tarihinin başlangıcını oluşturur. Tarih boyunca hemen her dönemde vuku bulmuş olan başkaldırı, devrim niteliğinde değişimlerin başlangıcı olmuştur.

Yunan mitolojisinde, Tanrı'ya karşı gelerek başkaldırının evrensel boyuttaki simgesi haline gelen Prometheus, insanların daha iyi yaşam koşullarında yaşaması için Tanrı'dan ateşi çalar ve insanlığın hizmetine sunar. Mitolojinin yanı sıra, Kutsal Kitapta geçen Âdem ve Havva'nın Tanrı'nın buyruğuna karşı gelerek yasak meyveyi yemeleri başkaldırının ilk insandan beri tarihte var olduğunun ifadesidir. Fromm'a göre Âdem ile Havva "... ana rahminde ceninin varoluşu gibi doğanın içindeydiler. İnsandılar ama henüz insan değildiler. Derken bütün bu düzen, bir kurala itaatsizlik etmeleriyle değişti. Dünya ile anne arasındaki bağlarını kopararak, göbek bağına keserek insan öncesi uyumdan insan doğdu. Böylece de bağımsızlık ve özgürlük yolunda ilk adım atılmış oldu. İtaatsizlik Âdem ile Havva'yı özgür kıldı. (2001, 8) Dolayısıyla insanoğlu, başkaldırı eylemiyle cennetten çıkıp kendi gücünü ve iradesini ortaya koyabileceği yeni bir dünyanın kapısını aralamış; koca bir insanlık tarihini başlatmıştır.

Camus tarafından ahlaki bir edim olarak görülen ve Tanrısal erk tarafından insan fitratına yerleştirilen başkaldırı, İslami inancın da özünü teşkil eder. İslamiyet'in temel esaslarından olan Kelime-i Tevhit, Arapça "Hayır, yok" anlamına gelen "La" sözcüğü ile başlar. Bu bağlamda, Kelime-i Tevhit, Tanrının varlığını ve tekliğini mutlak gerçeklik olarak kabul eden bireyin bu gerçeklik karşısındaki her şeye karşı, önceden yapmış olduğu bir başkaldırısıdır. Tevhidin bir "başkaldırı serbestisi" (Bekiroğlu 2008, 7) olan "La" sözcüğü ile başlaması, başkaldırının dini bir değer olduğunun sözcükbilimsel göstergesidir.

Tarih sahnesinde çokça karşımıza çıkan başkaldıran insanları, Albert Camus "Hayır diyen biri."(Camus 1995, 21) olarak tanımlar. Başkaldıran insan, saçma olanı kesin bir hayır çizgisiyle reddeder ve bu hayır'ın karşısına, evet'lediği/ onayladığı değerleri koyar.

Haklarının ve varoluşunun bilincine varmış bir kişinin absürde karşısındaki tutumu olan başkaldırı, ontolojik bir değer arz eder. Aklını rehber yapan, düşünen ve sorgulayan bireyin, ahlaki değerleri önceleyerek yaşama yön vermesi ile yaşam içerisinde radikal biçimde "varım" değişti, varoluşunu onaylayan kesin bir ifadesidir. Bununla birlikte "Başkaldırmada insan sadece kendini onaylamakla kalmaz, aynı zamanda başkalarıyla dayanışma içine girerek, başkalarının da varlığını onaylar." (Gündoğan 1997, 169). Bu yönüyle başkaldırı, "ille ve yalnızca ezilmişte doğmaz, başka birinin ezilişini görmekten de doğabilir" (Gündoğan 1997, 14) Bireysel olarak başlayan başkaldırı, insanlığın felaketleri karşısında, toplumsal bir nitelik kazanır ve Camus' nün cogitosunda "Başkaldırıyorum öyleyse varız." şeklini alarak toplumsal dayanışmayı sağlayan bir değer olarak belirir. Bu bağlamda başkaldırıya toplumsal sorumluluğun getirdiği bilincin ışığında varoluşsal bir anlam yüklenir.

Öte taraftan ahlaki bir değer olan başkaldırının temelinde yatan şey “haklı olma durumu ve adalet duygusu” dur. (Gündoğan 1997, 115-116) Dinamizmin tohumunu içinde taşıyan birey, bir noktadan sonra yanlış gördüğünü kabul etmez, boyun eğmez. Buna karşılık doğru olanın, kendisi ve toplumu için faydalı olanın gerçekliğini savunarak ‘geçerdeğer’ olması yolunda mücadele eder. Doğruluğuna inandığı değer yargılarının karşısında saçma olanı gören birey kendi haklılığına inanır ve bu haklılığını savunma ihtiyacı hisseder. Ötekiler tarafından varlık alanına saldırıda bulunulan, ben’i sınırlanan ve bu sınırlama içerisinde özgürlüğü yoksanan kişi, ötekinin bu yaptırımlarını durdurma adına sınırları çizen bir hayır ifadesiyle kendi varlığını ve değerlerini önceler; ötekinin varlık alanına müdahale etmesini engeller. “Kendi hakkını korumak durumunda olan başkaldıran insan, kendisine haksızlık etmek isteyen başkalarına karşı kendi varlığını onaylamakta ve kendini bir değer olarak ortaya koymaktadır. (...) başkaldıran insan, bir değer oluşturan insan olduğu için başkaldırma da, bir değer oluşturmaktadır.” (Gündoğan 1997, 168) Bununla birlikte belirtilmelidir ki “Başkaldırı hiçbir zaman tüm özgürlük isteme değildir. Tam tersine tüm özgürlükten davacıdır.” (Gündoğan 1997, 261) “Başkaldıran kişi kendinden güçlü olanın kendisine karşı kullandığı sınırsız özgürlüğe karşı çıkar. Bundan dolayı başkaldıran, kendisi için özgürlük ister ama onun istediği özgürlük, başkasının varlığı üzerinde egemen olma ya da başkasının varlığını ortadan kaldırmaya yönelik bir özgürlük değildir.”(Gündoğan 1997, 149)

2. İsmet Özel Şiirlerinde Otorite ve Baskı Düzenine Başkaldırı

Hak ve özgürlüklerin kısıtlanması durumu olarak tanımlanabilecek baskı, “egemen olanın, aynı zamanda belirleyici ve genelgeçer olabilmek için kendi dışındakilere zorluklar çıkarması, zor kullanması” dır.(Emre 2004, 50) Tarihte de çokça yaşanan ve çoğu zaman siyasi ve ideolojik bağnazlıkla ortaya çıkan baskı, psikolojik bağlamda irdelendiğinde bir ‘korkaklık ve özgüvensizlik’ zafiyetlerinin ürünü olduğu söylenebilir. Nitekim kendi gücüne inanmayan, yargılarının doğruluğunu ve yeterliğini savunamayan egemen/düzen öncüleri, egemenliğini kaybetme korkusunu taşırlar. Farklılıkları hiçe sayan, farklı olan görüşlerin doğruluk ve değer payını sıfıra indirgeyen düzen öncüleri, sahip oldukları siyasi ve ideolojik bağnazlıkla istedikleri düzeni sağlamak adına, toplumlar üzerinde tek ve temel güç olmak isterler. Egemenliklerini korumak için diğerleri üzerinde zorbalığa dayanan bir baskı ve otorite düzeni kurmayı temel çözüm yolu olarak görürler. Ne var ki uygulanan bu baskılar kimi zaman bir takım kesimlere boyun eğdirmeyi başarmışsa da çoğu zaman özgürlük tohumunu içinde barındıran insanın karşı koyuşuyla/başkaldırısıyla karşılaşmıştır.

Küçüklüğünden bu yana anti-otorite bir tavra sahip olan Özel, “kadirşinas itaatsiz” kişiliğiyle dimdik bir yaşam sürmeyi arzular. Bu arzusunun önüne çıkan her türlü baskı, zorlama ve sınırlandırmalara ise başkaldırır. 60’lı yılların baskı dönemlerine şahit olan Özel, bu dönemlerde yoğun ruhi çatışmalar yaşar. Bir tarafta iç dünyasında haksızlığa, boyun eğmeye, adaletsizliğe, eşitsizliğe karşı koyan ateşin bir karakter; diğer tarafta dış dünyada bireyleri baskı altına alan, sınırlayan ve susturan bir anlayış. Sıkıyönetimin uygulanması, toplum üzerindeki baskının artması, bir yasaklar döneminin yaşanıyor olması; şairi, bu trajik durumu isyancı bir söylemle dile getirmeye yönelir. “Sanatın ve şiirin kaynağında insanın trajedisi vardır. İnsanın trajedisi, onun ‘iç dünya’sıyla ‘dış dünya’sı arasındaki çatışmadır.”(Güdek, 2005) Yaşadığı yasaklar döneminde kendi değerleriyle sistemin işleyişi arasındaki uçurum, onu, iç dünyasıyla dış dünya arasındaki çatışmanın trajedisine, dolayısıyla şiire yönelir. Onun şiirlerinde, baskı ve otorite dönemlerine karşı duyulan öfkenin başkaldırı olarak dışa yansımaları görürüz.

Gür sesin derin haykırırlara dönüşerek şiiriyet kazandığı “Evet! İsyân” şiiri her kelimesiyle ruhta derin etkiler yaratan bir başkaldırı şiiridir. Şiirdeki başkaldırı, baskı ve sınırlandırılmışlık dönemlerine yönelik bir tarzda hayata tutunma ile belirir:

*Demirden sağnaklar altında uyur sevdiğim
göğsünde hazin ayak izleri eski Şubatların
...*

Evet!İsyân/Erbain, s. 97

Darbe ve baskıların yaşandığı tarihimizde 28 Şubatların acısının ruhunda yarattığı derin acıların dile getirildiği şiirde dönemin mahpusluğu ‘demirden sağnaklar’ ifadesiyle imlenir. Sevdiğim olarak nitelendirilen hayat, acı çekmiş, şefkate muhtaç bir sevgili olarak belirir. Nitekim darbe ve baskılarla en çok ona zulmün yapıldığı bir düzende yaşam nice baharlarını, güzel günlerini ve sabahlarını darbelere kurban vermiştir:

*Keserle yontulmuş bir ağzı var sabahın
varınca bayrakları, marşları duyuyorum
başım çilgınca sarsılan dallarla uğraşıyor
durup dineliyorum bütün taframla
bütün taframla, bütün yumruklarım, bütün
hantal yüreklerin olduğu orda.*

Günün en temiz, en yeni ve ilk zamanı olanı sabahın tüm güzellikleri rejim öncüleri tarafından yontulmuştur. Bu yontulma işlevi ise zihinlerde yine baskı ve zorlamayı uyandıran bir alet olan ‘keser’ ile gerçekleştirilmesi varolan zorbalığın simgesel ifadesidir. Öte taraftan var olan zorbalığın/darbelerin zafer nidaları olarak beliren marşlara, bu marşların esir aldığı dünyaya ve bütün bunlara karşı hiçbir eylemde bulunmayan “hantal yüreklere” karşı isyan bayrakları çekilir. Öfkeyle beliren bu başkaldırı ise, öfkenin biyolojik dışavurumu olan ‘yumruk’ ile somutlaştırılır. ‘Dinlemek/dimdik durmak’ sözcükleri ise başkaldırının/ karşı koymanın bedensel bir ifadesi olarak belirir.

Özel şiirlerinde ahlaki bir değer olarak kabul edilen ve yüceltilen mücadele, genel itibariyle ‘aşk, sevda, yaşam’ gibi metaforlar dahilinde daimi bir olumlama ile belirir. Evet!İsyan şiirinde de aşk diye karşımıza çıkan mücadelenin ta kendisidir:

Kesik kolları var aşkın

döl ve inat barındıran.

Mücadelenin simgesel ifadesi olan aşk, ‘çoğaltan, bütünleyen, oluşturan’ olmasıyla varoluşsal bir öz taşıyor ve daimi bir tutkuyu imler. Ne var ki şiirde aşkın kolları kesilmiştir. Baskı ve otorite rejimine karşı verilen mücadelenin aldığı darbeler ‘aşkın kesik kollarının olması’ durumuyla imlenir. Birincil anlamıyla insan uzuvlarından olan ve insanın iş görmesi için önemli işleve sahip olan kolların yokluğu şiirde mücadelenin durdurumuna yönelik darbeleri imler. Öte taraftan mücadelenin şimdi’sinin umutsuzluk ile verilen hal’i gelecekte umutluluk durumu ile birlikte verilir. Nitekim aşk içinde “inat ve döl” barındırır. Rejimin yok etmek istediği ancak yok edemediği mücadelenin simgesi olan “aşk”ın, bu yok ediciliğe karşı öfkesi “döl ve inat” barındırması ile imlenir. İnatla düzenin kaosuna karşı koyan, tümleştirici ve çoğaltıcı özellikleriyle yaşamın manevi değerlerini koruyan aşk/mücadele, henüz ‘kirlenmemiş, ötekileşmemiş bireylerin tohumunu’ da içinde taşıyor. Bu bağlamda aşkın içinde döl ve inat barındırması, her şeye rağmen yitirilmeyen umutluluk durumunu imler. Yitirilmeyen umutlar ise, yok edilen değerlerin yeniden gelişinin müjdecisi olması itibariyle düzene ve düzenin yok ediciliğine karşı yapılmış bir başkaldırıdır. Şiirin devamında umudun gece karanlığındaki ‘ay ışığı’ ile vücut bulduğuna şahit oluruz:

Ay vurunca çatlatır göğsümdeki mahşeri

*çünkü kavganın göbeğidir benim yerim
canlarım, kollarında Parti pazubentleri
dik başlar, erkek haykırışlarla
göndere, en yukarlara çekiyorlar
En yukarlara çatlıycak kadar aşkî yüreklerini.*

Evet!İsyan/Erbain, s. 99

İnanılan değerler uğruna verilen mücadelelerin anlatıldığı şiirde, mücadele atmosferi ‘kavganın göbeği’ olarak betimlenir. Şiirde kavganın/mücadelenin ortasında inandıklarını haykıran ve inançlarının karşısında yer alan her şeye başkaldıran bir sesin “erkeksi haykırışlarını” duyarız. Gecenin/kaosun içerisindeki aydınlığın simgesi olan ‘ay ışığı’ şairin ruhunda uyarıcı bir işlev görür. Işığını güneşten alan ve geceyi aydınlatan ay, karanlığın içerisindeki umudun simgesidir. Kaosun içerisinde az da olsa ışığı gören şair, ışığın karanlığı tamamen örtmesi arzusuyla ruhunda derin çatışmalar yaşar. Bu çatışmalar ise şiirde ‘mahşer’ metaforuyla imlenir. Mahşer sözcüğü; kalabalığın, kargaşanın, bilinmezliğin simgesel açılımı olması itibariyle ruhtaki çatışmaların yoğunluğunu ifade eder. Öte taraftan şiirde ‘bayrak’ imgesinin zihinlerde uyandırdığı özgürlük, bağımsızlık kavramları aşkın barınağı olan yürek imgesine yüklenmiştir. Bu bağlamda “göndere çekilen yürek” in ruhta yarattığı imgelem gücü, özgürlük sevdasının en gür haykırışı olmuştur.

“Marksist söylemin ilk boyutlu ve öncü şiiri olması bakımından” (Korkmaz 2005, 292) önem arz eden Partizan şiiri “1960 sonrası devrimci gençliğin yaşadığı çarpıntıların, arayışların, bulguların şiiridir”(Behramoğlu 1995, 108; Korkmaz 2005, 292) :

*Gırtlığımda bir harf büyüyor
buna dayanacağım
dişlerim kamaşıyor yıldızlardan
buna da.
Kabaran bir çarpıntı oluyor şehir.
Artık yırtarak açtığımız zarflarda
ne kargış, ne infilak
yalnız*

koynunda çaresiz, çıplak

isyan işaretleri taşıyan

bir ergen cesedi.

Partizan/Erbain, s. 65

Bireyin içinde biriken öfkenin kusmuğu olarak her an ağızdan çıkması muhtemel olan sövgü harf metaforuyla imlenir. Bu öfke ise düzene ve düzene boyun eğen şehirli insanlara yöneliktir. Kapitalist sistemin, yabancılaşmanın konumlandığı mekan olarak beliren şehirler labirent sokaklarında bireylerin kendilik değerlerini kaybettiği yerlerdir. Bütün bu düzene ve kaybedilen değerlere yönelik başkaldırı ise genç bir ergenin cesediyle dile getirilir. “Yaşamın umuda dönük yüzü olan çocuklar”(Korkmaz 2008, 156) ve gençler Özel anlatılarında kaybedilen değerlerin taşıyıcısı olması itibariyle düzenin yok etmek istediği fertler olarak ortaya çıkar. “Koynunda isyan işaretleri” taşıyan sisteme boyun eğmeyen bireyin sonunda düzene yenik düşerek yok oluşa sürüklenmesi ‘çaresiz’ liğin açılmış halidir. Bu fertlerin ölümlerinin ise zarflardan gelen bir haberle öğrenilmesi modernizmin getirdiği değer yitiminin trajik bir göstergesidir. Gelenekte sevgiliden haberi, müjdeyi simgeleyen mektup/ zarf, taşıdığı önem açısından hassasiyetle açılırken, yeni düzende yırtılarak açılmaktadır. Nitekim zarflar/mektuplar ruhunu yitirerek sistemin bir nesnesi olmuştur. Artık sevgiliden haber getiren bu yönüyle kutsi önem arz eden bir değer değil, düzenin kurumsal bildirimlerinin iletimini sağlayan bir araçtır. Şiirin devamında ise başkaldırı radikal söylemlerle vücut bulur:

Radyodan silah sesleri geliyor

ter kokusu geliyor, ayak

aksayan bir şey örtüyor

yüreğimin kabzasını

olmadık sesler geliyor radyodan

beynimde korkunç bir vida olarak

ergen ölüleri

artık ellerimi bu rahlelerden ayırsam

boyunbağımın ve gülüşümün o kirli

rahatlığından, yırtık uğultusundan şehrin.

...

Partizan/Erbain, s. 69

Radyodan gelen ter/emek kokularına, mücadele çağrılarına(silah sesleri) ve inandıkları için savaşanların yaşamlarını yitirmesine evinden radyo dinleyerek iştirak eden bireyin, düzenin içindeki esareti sunulur. Şiirde, İhtilal' in mücadele boyutu silah sesleri imlenir ve bu sesler ise düzen içerisine hapsolmuş bireylere bir çağrıdır. Düzenin köleliğini benimsemiş insanına, ihtilal/başkaldırı çağrısı olan 'silah sesleri', 'emek'i sembolize eden 'ter kokusu' ile birlikte modernizmin simgesi olan radyodan ulaşır. Savaş hengamesinin radyodan öğrenilmesi, mücadele dışında oluşun göstergesidir. Mücadele dışında olan birey bu mücadeleyle birlikte mücadelede yaşamını yitiren ergen ölümlerini de radyodan duyar. Önüne gelen her şeyi yok eden bir canavar görünümüne sahip rejim, inandıklarını savunan ergenleri genç yaşlarında ölüme mahkum etmiş, yaşamın geleceğe dönük yüzlerini yok ederek geleceği kaosa gebe kılmıştır. Tüm bu yaşananlar olayları dışarıdan seyreden ve şehrin içinde hapsolan bireyin ruhunda derin çatışmalara ve huzursuzluklara yol açar. Öyle ki şiirde beyne çivilenen ergen ölümleri haberinin, ruhunda yarattığı derin kırılmalar, bir nesneyi duvarı delerek monte etmeye yarayan vida nesnesi ile somutlaştırılır. Nitekim o mücadelenin dışında kalmış şehrin bürokrasisine hapsolmuştur. Şiirde bu hapislik boyunbağı/kravat ile imlenir. Şiirde kravat sözcüğünün yerine "boyunbağı" sözcüğünün tercih edilmesi, çağın esaretine mahkum olan bireylerin kölelik vasıflarını imlemesi açısından manidardır. Öte taraftan darlaşan mekan olan şehirde, sistemin insanlara giydirdiği kıyafetler içerisindeki duyarsızlık hali, mücadele karşısında tüm olanlara seyirci kalmak "kirli bir rahatlık" olarak ifadelendirilir.

Zulüm ve baskı dünyanın neresinde olursa olsun aynı duyarlılık ve samimiyetle bu vahşete başkaldıran Özel, isyanını evrensel ulaşan bir söylemle dile getirir. Şair, baskı ve zulmün tüm dünyaya yayıldığı bir dönemde, olan bitene sessiz kal(a)maz ve insanlığın gördüğü zulme engel olmaya, ezilenlerin haklarını savunmaya çalışır. Bu mücadeleyi ise şiirlerinde zulme karşı yapılan savaş olarak nitelendirir ve bu savaşın gerekliliğini isyankar bir söylemle ifade eder:

...

etlerimiz kokar

gökyüzünü kokutur

çünkü biz savaşmasak

Uzak Asya'dan çekik gözlerimiz

Küba'dan kıvırcık sakallarımızla

Savaşmasak

Güm güm vurur mu kömürün kalbi Kozlu'da

Ke San'da, Kandehar'da ümüğüne basılır mı vahşetin.

Sevgilim Hayat/Erbain, s. 110

Şiirde zulmün, bireyin ve kozmosun ontolojik tükenişine sebep olması durumuna “etlerin gökyüzünü kokutması” ile gönderme yapılır. Kozmosun yaşamı imleyen, var eden, huzur veren tanrısal yüzünün, “insan etleri ile kokması”; zulüm karşısında başkaldırmayan, mücadele etmeyerek yaşananlara göz yuman kişilerin gerçekleşen tinsel ölümlerinin habercisidir. Baskı ve zulmün ulusal biçimi Kozlu'daki kömür ocakları ile imlenirken, evrensel mahiyetteki tezahürleri “Uzak Asya, Ke San, Kandehar” olarak simgeleşir. Öte taraftan şiirde savaşın/mücadelenin merkezi olarak beliren Küba, komünist duyarlılıkla yürütülen mücadelenin evrenselliğini imler.

Özel, ‘Aynı Adam’ şiirinde hayat için verilen mücadele karşısında baskı ve otorite düzeninin zorbalığını eleştirel bir söylemle dile getirirken bu düzene yönelik başkaldırısını ‘dünyaya doğru yürümek’ le dile getirir:

Ben dünyaya doğru yürümekle meşhurum

...

Hayatın bana başat

Bana avrat oluşunu öğrendim

İşçiler bunu kurşunlanarak öğrendi

On beşinde bir arkadaş

İnancını savunurken yargıca

Anladı bulana durula akmakta olan şeyi

Aynı Adam/Erbain, s. 116

Yaşamı boyunca inandığı değerlerin savunucusu olan şair, inandıklarını savunanların yaşantılarını isyan dolu sözlerle anlatırken, “dünya üzerine yürümek” ile “yaşanan zulümlere boyun eğmeyeceğinin” haberini verir. İnançlarını savunanların inançlarıyla beraber temel gerçeklikleri olan yaşamlarının da ellerinden alınarak susturulmuş var olan zulmün trajikliğinin

göstergesidir. Nitekim “kafalarını kullananların kafalarının kesildiği”(Dündar 2010) baskı ve otorite toplumlarında, düşünmeyen, sorgulamayan, haklarını aramayan sömürülmeye açık bireyler arzulanır. Yaşamı ıskalama lüksü olmayan, yaşamak için tek şansları olan ezilenler, bu şanslarını mücadeleden yana kullanmış ne var ki bu mücadele zulme yenik düşmüşlerdir. Şiirde “işçiler ve on beşinde genç” inancın savunucuları olarak belirirken “kurşun, yargıç ve baskı” susturulmuşluğun simgesel açılımlarıdır.

Özel, yaşamı ve insanı irdelediği Amentü şiirinde baskı ve sınırlandırma dönemlerindeki ruh halini, düzenin kaosu imleyen kirliliği ile birlikte verir:

“Kar yağarken kirlenen bir şeydi benim yüzüm

Her sevinç nöbetinde kusmak sunuldu bana

Gecenin anlamı tıkansın diye ıslık çalar

Resimli bir kitaptan çalardım hayatımı”

Amentü/Erbain, s. 177

Beyaz rengi ile saflığın, temizliğin sembolü olan kar, kışın berrak yüzüdür. Gökyüzünün tabiata naif bir hediyesidir. Var edici ve temizleyici gücüyle tanrısal olanı imler. Tinsel bağlamda ise arınmışlığın simgesidir. Şiirde kar kirliliğinin karşısına konumlandırılır. Öyle ki kötücül unsurların hüküm sürdüğü dünya ontolojik bir kirlenme içerisindedir. “*Kar yağarken kirlenen bir şeydi benim yüzüm*” ifadesiyle karın temizleyici gücünün, düzenin kirliliğine etki edemediği gerçeği verilir. Tanrısal bir arındırma işlevine sahip olan karın yağması temiz simaların kirlenmesine engel olamaz ve bu temiz simalar kirliliğinden nasibini alırlar. Ruhlara sinmiş bu kirlilik ise kolay kolay temizlenmeyecek niteliktedir. Öyle ki şair, düzenin kirlettiği ruhunu temizlemek için “kusmak” eyleminin kurtarıcı işlevine sığınır. Midenin kabul etmediği besinlerin dışarıya atılması olarak ifade edilebilecek kusma eylemi şiirde ruhun temizlenmesi arzusunun somut görüngüsüdür. Birey kendine bulaşan tüm iğretleri ve kirlilikleri kusarak ruhunu temizlemek/ arındırmak ister. Öte yandan şiirde “gece” imgesi kötü oluşların habercisi olarak belirir. Işığın yokluğu ile beliren karanlığın tüm kainatı kapladığı gece, tehlikelerin dorukta olduğu bir zaman dilimi olması itibarıyla kargaşa, güvensizlik, korku gibi duyguların zihinsel uyarıcısıdır. Dünyanın içerisinde bulunduğu kaos hali şiirde gece imgesiyle verilir. Tüm bunlara karşı yaşama tutunma ile başkaldıran ben, düzenin yok edici yönünü ve kirlenen ruhların tükenişe sürüklenme korkusunu ‘ıslık’ ile aşmaya çalışır. Sesin var edici gücüne sığınır. Şiirde kaosun aşılması için sığınılan bir diğer unsur ise sanatın/resmin var edici gücüdür. Anlatıcı ben, içinde bulunduğu dünyadan kaçmak ister ve gerçekte başaramadığı bu durumu zihninde,

kitaplardan kalma bir görüntüyle yakalamaya çalışır. Varolan dünyanın korkunç gerçekliği resmin/sanatın hayaldeki koruyuculuğu ve güzelliği ile aşılmak istenir. Resimdeki hayatın ödünçlenmesiyle ‘gerçekliğin korkunçluğu’ ndan ‘hayalin huzuru’ na sığınılır.

Özel şiirlerinde masumiyetin, kirlenmemişliğin simgesi olan çocuklar, gelecek tasarımları olarak belirirler. Bu yönüyle geleceği yeniden kurmak isteyen şair, onları korumak için elinden gelen her şeyi yapar ve yaşamı ‘onlar adına savaşma’ olarak nitelendirerek yaşamının kaynağına onları koyar. Ne var ki tüm mücadelelere rağmen çocukların da bu düzen oyunlarına kurban verilmesinin önüne geçemez. ‘Of Not Being A Jew’ şiirde bu duruma yönelik başkaldırı dikkat çeker:

...

Çocuklar acıları paylaşmaz demiştim omuz silkerek

Acılardır paylaşan çocukları

Gün geldi paylaşıldı acılar

Çocuklar paylaşıldı

Of Not Being A Jew, s.160

Şiirde bozulan düzenin sonunda çocuklara ulaşmasının trajedisi sunulur. ‘Acıları paylaşmaz’ diye ifadelendirilen çocuklar yaşamın acı yüzüne rağmen gülmeyi başarabilen, mutlu olabilen umut tohumlarıdır. Acılardan uzak yaşaması gereken/acıları paylaşmayan çocuklar, acılar tarafından paylaşılan birer nesne konumuna indirgenmiştir. Geleceğin umut yüzü olan çocukların paylaşılma eyleminin edilgenliğine büründürülmesi, metalaştırılması düzenin bozulmuşluğuna gönderilen eleştiri oklarıdır. Düzen öncülerinin/ dünya patronlarının, tüm dünyaya hakim olma isteğinin bir dışavurumu olan paylaşma, “DasMann’laşmış”(Magill 197, 25) insanın içindeki sınırsız arzularının hırsla bütünleşen yaptırımlarıdır. Bu hırsın çocukları da kapsamı, düzenin ve geleceğin bozulmuş, karanlık yönünü ifade eder.

Düzenin karanlık yönüyle birlikte kapitalist sistemin tüketimi aşıl原因an reklamcı anlayışının ironi ile birlikte verildiği ‘Esenlik Bildirisi’ susturulmuşluğa yönelik bir başkaldırıdır:

Yargı kesin: Acı duymak ruhun fiyakasıdır

Kin, kusturur insanı; adına çıdam denir

Susulunca tutulan çetele simsiyahtır

O siyah öcalmakcasına gür ve bereketlidir.

Esenlik Bildirisi/Erbain, s. 173

Düzenin reklamvari sloganlarıyla süren yaşam, tüm acıları ört pas eden bir yapaylığa sahiptir. Öyle ki bireyin içinde bulunduğu acı çekme haline sloganı imleyen bir ifadeyle olumluluk kazandırılmaya çalışılır. Şiirde bu durumun eleştirisi ise “Acı duymak ruhun fiyakasıdır.” ifadesiyle vücut bulur. Yaşanan acılara sabır göstererek katlanma, yapılanlar karşısında susma/susturulma ise derin bir kinin oluşumuna neden olur. Susturulmuşluğun karanlık dünyası, içinde derin bir öfke ve kin barındırır. Düzenin baskı ve zorbalığı karşısında susma/ susturulma durumu, içindeki kini gelecek günlere taşıması ile şiirde “gür ve bereketli” olarak ifade edilir. Bu bağlamda şiirde düzene ve düzenin susturucu otoritesine karşı gelecekteki intikamı haber verme ile başkaldırılır. Öte taraftan, zorbalığı benimseyen bir düzende, şair başkaldırısını da zorbalığı ifade eden bir söyleme dile getirir:

Vandal yürek! Görün ki alkışlanasın

Ez bütün çiçekleri kendine canavar dedir

Haksızlık et, haksız olduğun anlaşılın

Yaşamak bir sanrı değilse öcalınmak gerektir.

Esenlik Bildirisi/ Erbain, s. 174

Zorba düzenin zorba insanı başkalarının değerini hiçe sayan, elindeki gücü hak olmayan bir durumda kullanan, tiranlaşmış bir canavardır. Ne var ki toplumun, yapılan yanlışlar ve bu zorbalıklara verdiği karşılık “başkaldırma, karşı gelme” yerine onları alkışlama ile belirmiştir. Haklıların hor görüldüğü ezildiği, zorbaların ise alkışlandığı, kahraman ilan edildiği düzende tiran tiplere duyulan saygı ve hürmet şairi isyana zorlar. “Ez, canavar dedir, haksızlık et” haykırılarıyla şiirde yer edinen başkaldırı, doğruyu gösterebilmek için yanlışın ne olduğunu anlatmak gerektiğine dair empatiye dayanan bir yol ile varlık kazanır. Öte taraftan hayatın; ezilen, hakkı yenen, hor görülen için mücadele edenlerin yanında değil de, tiran tiplerin yanında oluşu şairi isyana sürükleyen başka bir sebeptir. Öyle ki bu isyan adaletini yitiren yaşamdan “öç almak” istemiyle dışa vurulur.

Baskı ve otorite düzeni, insanı sadece düzenin var olmasını sağlayan bir meta olarak görür ve ona verdiği değer de dolayısıyla meta değeridir. İnsan hayatının hiçlenmesi, insani değer ve kutsiyetlerin değersizleştirilerek varlık alanına yönelik suçlar işlenmesi şairin ruhunda

derin çatışmalara sebep olur. Bu durumun isyanı “Kanla Kirlenmiş Evrak” şiirinde şöyle vücut bulur:

“Karanlık sözler yazıyorum hayatım hakkında

Aşklarım, inançlarım işgal altındadır

Tabutumun üstünde zar atıyorlar

Cebimdeki adreslerden umut kalmamıştır.”

Kanla Kirlenmiş Evrak/Erbain, s.159

Kişinin birincil değerleri diğer insanlar için önem arz etmez ise bu durum diğerlerinin ötekileşmesine ve birey ile ötekiler arasında çatışmaların var olmasına sebep olur. Şiirde, birey için önem arz eden değerlerin diğerleri/ötekiler tarafından hiçlenişi isyankar bir söylemle belirir. Şiirde birey için en temel/en birincil gerçeklik olan yaşam metalaştırılmış, başkalarının üzerinde oyun oynadığı bir kumar hüviyetine büründürülmüştür. Şans oyunlarının birincil nesnesi olan ‘zar’ yaşamın metalaştırılmasının simgesel ifadesidir. Tabut ise ölümü sembolize eder. Bireyin ölümü üzerine oynanan oyunlar, onun birincil gerçekliği olan yaşamının başkaları tarafından hiçlendiğinin göstergesi olarak belirir. Öte taraftan yine var eden, çoğaltan, açımlayan değerler olarak beliren “aşk ve inançlar”ın durumu da yaşamla benzerdir. Varlık alanına yönelik işlenen bir suç olarak beliren ‘işgal’, bireyin ötekilere karşı güçlü bir öfke duymasına sebep olur. Bu öfke ise işgali anlatan isyankar bir söylemle belirir. Öte taraftan “Yazdığım her dizinin bir hikayesi vardır.”(WSNBD, 26) diyen Özel’in şiirlerinin bir ‘ben şiiri’ olduğu göz önüne alınırsa şiirde geçen “cebimdeki adreslerden umut kalmamıştır” ifadesi hayatındaki değişimlere paralel olarak yorumlanabilir. Öyle ki, yaşamının her döneminde eninde sonunda yalnızlık ile baş başa kalan Özel, babasının ölümüyle de tüm aile çevresi ve akrabalarıyla iletişimi kesilir. Yalnızlık ve bırakılmışlık duygularını derinden duyumsayan şair, yalnızlığını eski dostlarından/adreslerinden umut kalmayışı ile ifade eder. Bu bağlamda değerlerinin ve birincil gerçekliklerinin hiçlendiği ve yalnızlığını derinden duyumsadığı bir dünyada, şairin hayatı hakkında karanlık sözler yazması tabii karşılanmalıdır.

Sonuç

Sonuç olarak kendini “Tevarüs edilmemiş asalet ve kadirşinas itaatsizlik” özellikleriyle tanımlayan ve yaşamı boyunca otantiklik arayışı içerisinde olan Özel’in temelde tek bir amacı vardır: “Hayatı dokunulur kılmak.” Öte taraftan bu amacını sadece kendisi için

değil, tüm bir insanlık için güder ve amacına ulaşmak için bireyselden toplumsala açılan bir perspektiften yaşam boyu süren bir mücadele sergiler. Yaşamsal bir anlam yüklediği şiir ise mücadelesinde onu yalnız bırakmayan yegane dostudur. Ona göre şiir bir hak arama dilidir. Şiirle yaşama tutunmaya çalışan şair, yine şiir ile bu yaşamı anlamlı kılmaya, yaşanılabilir hale getirmeye çalışır. Zulüm ve haksızlığa yönelik başkaldırıcı şiirleri aracılığıyla dile getirir.

KAYNAKÇA

- Bekiroğlu, Nazan, (2008), **La Sonsuzluk Hecesi**, Timaş Yay., İstanbul
- Camus, Albert, (1995), **Başkaldıran İnsan**, (Çev. Tahsin Yücel), Can Yay., İstanbul
- Deveci, Mutlu, (2012), **Varoluş ve Bireyleşme Açısından Ferit Edgü Anlatılarında Yapı ve İzlek**, Akçağ Yay. Ankara
- Emre, Ali, (2004), **Yozlaşma ve Baskı Ortamında Sanat**, Hece Dergisi “Hayat- Edebiyat- Siyaset Özel Sayısı, S.90/91/92, Hece Yay., Ankara
- Fromm, Erich, (2001), **İtaatsizlik Üzerine**, (Çev. Ayşe Sayın) Kariyer Yay. İstanbul
- Gündoğan, Ali Osman, (1997), **Albert Camus ve Başkaldırma Felsefesi**, Birey Yay., İstanbul
- Korkmaz, Ramazan, (2005), **Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı**, Grafiker Yay. Ankara
- _____, _____, (2008) **Aytmatov Anlatılarında Ötekileşme Sorunu ve Dönüş İzlekleri**, Ankara, Grafiker Yay.
- Magill, Frank N., (1971), **Egzistansiyalist Felsefenin Beş Klasiği**, (Çev.Vahap Mutal) Hareket Yay. İstanbul
- Özel, İsmet, (2011), **Erbain**, Şule Yay., İstanbul
- _____, _____, (2011), **Of Not Being A Jew**, Şule Yay., İstanbul
- _____, _____, (2011), **Waldo Sen Neden Burada Değilsin?**, Şule Yay., İstanbul
- _____, _____, (2010), **Şiir Okuma Kılavuzu**, Şule Yay., İstanbul
- Tüzer, İbrahim, (2008), **İsmet Özel Şiire Damıtılmış Hayat**, Dergah Yay., İstanbul
- Dündar, Can, (2010), **Günümüz Gerçekleri**, <http://kamilece.blogspot.com/2010/12/gunumuz-gerceklerican-dundar.html>

Güdek, Orhan, (2005) **İsmet Özel'in Şiir Okuma Kılavuzu**, Akademik Yazılar,
http://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20EDEBIYATI/orhan_gudek_ismet_ozel.pdf

KISALTMALAR

WSNBD : Waldo Sen Neden Burada Değilsin?